

Zdeněk Valenta

Serbske a česke listowanje w zawostajenstwje Josipa Milakovića

W léće 2021 je so minyło 100 lět po smjerći chorwatskeho kulturneho prócowarja Josipa Milakovića (1861–1921), kotryž je džensa w českich, serbskich, ale – přiznajmy – tež w chorwatskich literarnych kruhach skerje njeznaty a zabyty (KARPATSKÝ 2014: 368),¹ hačrunjež bě w swojej době jenički propagandist českeje a serbskeje kultury mjez južnymi Słowjanami. Zaslužby zdobył je sej předewšěm při rozwiću chorwatsko-českich resp. -serbskich kulturnych počahow, wo čimž swědči listowanje, deponowane w jeho zawostajenstwje w Historiskim archiwje w bosniskim Sarajewje.

Josip Milaković narodži so w Samoborje 1. žnjenca 1861. Jeho nan Ilija pochadže ze Žumberaka a běše bjezposredni potomnik znatych cékancow z Bosniskeje za čas turkowskeho nadknjejstwa, t. mj. uskokow (MILAKOVIĆ: Autobiografija, rkp. A AV ČR, PAČ). W Samoborje běše z blidarskim mištrom. Milakovićova mać rěkaše Josipa, rodžena Juratović. W ródny mjesće wopytowaše Milaković zakładnu šulu a w Zagrebje zastupi do gymnazija. Po maturje prócowaše so w Zagrebje wo studij bohosłowstwa, ale ze strowotnych přičinow so studija po přnim semestrje wzda. Hižo na gymnaziju schorje Milaković na tuberkulozu. W lětach 1883 do 1885 džělaše w prawizniskej kencliji. Nimo toho redigowaše fejetony, džiwadłowu rubriku a bibliografiski džěl politiskeho dženika „Obzor“. Chcyše literarnje skutkować, ale zwěsći, zo so z tym žiwic njemóže. Tuž wukonjowaše wot 1885 do 1887 wučerske powołanje w Samoborje a Kutinje (ČERNÝ 1921: 2). W l. 1885 započa w Samoborje wudawać časopis za młodžinu „Hrvatska omladina“. Po zložanju wučerskeho pruwowanja za měščanske šule w l. 1887 džěše na namołwu svojeho přecela, chorwatskeho basnika Silvija Strahimira Kranjčevića (1865–1908), do Bosniskeje. Tam běše wot 1887 do 1889 direktor wobchodneje šule w Dervenće. W l. 1889 dósta městno srjedžnošulskeho profesora na wučerskim wustawje w Sarajewje, hdžež skutkowaše, nimo šulskeho léta 1903/04, hač do l. 1915. W tutym krótkim mjezyčasu džělaše mjenujcy jako šulski inspektor. Wot l. 1915 hač do swojeje smjerće wuwučowaše na muslimskej sudniskej a na Žónskej wučerskej šuli. Wot l. 1896 běše z čonom Chorwatskeho pedagogisko-literarneho korpusa (MILAKOVIĆ 1930: 197).

W běhu žiwjenja, hłownje za čas swojeho skutkowanja w Bosniskej, prócowaše so J. Milaković jako pedagoga na jednej stronje wo wuspěšne rozwiwanje chorwatskeho šulstwa w Bosniskej, na druhej stronje skutkowaše wujasnjowarsce na polu južnosłowjanskeho narodopisa a basnistwa a propagowaše mysličku słowjanskeje wzajomnosće. Po přichadže do Bosniskeje sta so Milaković z najhorliwišim sobudžělačérjom ilustrowaneje literarneje rewije z mjenom „Nada“, kotruž tehdom chorwatski basnik S. S. Kranjčević nawjedowaše (ibid.: 198). Časopis wuchadžeše wot 1894 do 1903 a do njeho přinošowachu mj. dr. swětoznaty česki moler Alfons Mucha abo česki moler a zběračel słowjanskich ludowych pěsnjow Ludvík Kuba. W tutym periodikumje publikowaše J. Milaković swoje basnje, přeložki basnjow z druhich słowjanskich literaturow, hłownje česke, nimo toho nastawki wo chorwatskej literaturje a kulturnych podawkach w słowjanskim swěće.

¹ Přir. list Predraga Jirsaka Dušanu Karpatskému z 9. 3. 2003.

Česka literatura běše přenja, kotruž započa Milaković přeložować. Hižo w l. 1880 wuńdže jeho přeni přeložk z českeje poezije, twórba Bohdana Kaminskeho, w časopisu Maćicy chorwatskeje „Vienac“. Česku literaturu popularizowaše wězo tež w dalšich lětach. Z někotrymi českimi literatami resp. wědomostnymi a kulturnymi prócowarjami nawjaza tež pisomne zwiski. Běchu to na př. Antonín Klášterský, Adolf Heyduk, Růžena Jesenská, Julius Zeyer a Josef Karásek, w pozdžišich lětach hłownje Adolf Černý (1864–1952). Najintensiwniše listowe styki pěstowaše z basnikom Antonínom Klášterskim a z propagandistom słowjanskich literatur, Adolfom Černym. Tón Milakovića tež pohnu so Serbam wěnować a sposrědkowa jemu, byrnjež jenož pisomny, kontakt k jednemu z najwuznamnišich zastupjerjow serbskeho narodneho hibanja – k gymnazialnemu wučerjej a rěčespytnikej Arnoštej Muce (1854–1932). Nimo toho wudžeržowaše Milaković pisomny zwisk ze serbskim wučerjom Janom Awgustom Kerkom. Tójšto přecelskich postrowow wuměni sej tež z najwuznamnišim serbskim basnikom teje doby, Jakubom Bartom-Čišińskim (LPJM, HAS).

Adolf Černý zeznajomni so z Josipom Milakovićom 14. nalětnika 1899 w bydenju českeho molerja Ferdinanda Velca w Sarajewje, kotrehož wopyta po puću z Dubrovnika. W slědowacych dnjach přebywaše Černý pola Milakoviće, tak zo njezewna Černý jenož Milakovićowu mandželsku a džěci, ale tež wuznamneho chorwatskeho literata S. S. Kranjčevića, z kotrehož tworjenjom zeznajomni Černý česki publikum přez přeložki. Hačrunjež běše to přeni a zdobom posledni raz, zo so Černý z Milakovićom wosobinsce zetka, nasta z toho krute a nutrne přecelstwo, štož dopokazuje wzajomne listowanje kaž tež plódne a wužitne sobudžěło na polu česko-chorwatskich respektiwnje chorwatsko-serbskich literarnych počahow (MILAKOVIĆ 1912: 29). Černý Milakovića w jara krótkim času za serbsku wěc zdoby. Paradoksne pak wostawa, zo Milaković, kotryž cyłe swoje žiwjenje w južnosłowjanskim wobswěće česku a serbsku kulturu a literaturu propagowaše, tutej zapadosłowjanskej kónčinje ženje njewopyta.

Černý a Milaković so bórce spřecelištaj. To zawinowa podobnosć jeju zajimow, pisanje basnjow abo přeložowanje poezije z druhich słowjanskich rěčow, zběranje ludowych pěśni a redakciska džělawosć. Wzajomnje so pohonjowaštaj z propagaciju svojich publikacijow w časopisach, kotrež redigowaštaj. Pola Černeho běše to předewšěm „Słowjanski Přehlad“ a pola Milakovića sarajewska „Nada“.

Josip Milaković sej z Adolfom Černym wot 1899 hač do swojeje smjerće 1921 dopisowaše. Listowanje A. Černeho so w zawostajenstwje J. Milakovića w Historiskim archiwje w Sarajewje chowa. Jedna so cyłkownje wo 32 listow a 28 krótsich powěsćow. Milakovićowe listowanje chowa so w zawostajenstwje A. Černeho, kotrež je w archiwje Akademije wědomosćow ČR. Tute listowanje wobjimuje 176 listow a lisćikow. A. Černý swoje listy jeniče česce pisaše, mjeztym zo so J. Milaković prócowaše při listowanju nimo chorwatšćiny naložować tež čěšćinu.

Ani měsac po swojim wopyće Sarajewa zahaji Adolf Černý přecelske a hłownje džělowe listowanje. Černý džakuje so Milakovićej za čisło „Nady“, w kotrymž je wušla Černeho baseń w přeložku Milakovića. Dale piše, zo je jemu posyłku ze swojimi awtorskimi publikacijemi wo Serbach pósłał (List A. Černeho J. Milakovićej z 2. jutrownika 1899, LPJM, HAS). W dalšim lisće z rózownika 1899 informowaše wo tym, zo je w „Słowjanskim Přehledze“ českich basnikow namołwił, zo bychu Milakovićej slali swoje basnje k recensowanju a ewentualnemu přeložowanju do chorwatšćiny. Wosobinsce je wo tutej naležnosći z Adolfom Heydukom, Ignátom Herrmannom a Ladislavom Quisom rěčał. Posledni list Černeho w l. 1899 je z poźnjenca, w kotrymž so wuchwaluje z nowej

zběrku basnjow „Lilie z Tvých zahrad“ (Lilije z Twojich zahrodow), kotraž je nastala w lětnich prózdnotinach. Černý přeloži za „Słowjanski Přehlad“ tójšto pokazkow Kranjčevićoweje poezije a prošese Milakovića, zo by jemu posłał biografiske podača wo Kranjčeviću a tež jeho fotografiju.

Černý so džakowaše za nadrobny referat w časopisu „Nada“ wo jeho artiklu „Sto lět serbskeho časopismowstwa“. Zdobom jeho prošese, zo by tute čisło „Nady“ posłał Arnoštej Muce, kotryž tehdom jako wučer na gymnaziju w sakskim Freibergu skutkowaše. Černý připisa Mukowu adresu, zo by móhl Milaković pisomny kontakt ze serbskim wobswětom nawjazać (List A. Černeho J. Milakovićej z 8. požnjenca 1899, LPJM, HAS). Relatiwnje bohate listowanje mjez A. Muku a J. Milakovićom započa so dobre lěto pozdžišo, we winowcu 1900 (PAM, LA PNP) a traješe hač do smjerće J. Milakovića w l. 1921. Mukowe listy Milakovićej chowaja so kaž listy Černeho w Historiskim archiwje w Sarajewje, w cyłku je jich 4 listy, 14 pohladnicow a 42 lisčikow. Zawostajenstwo A. Muki a w nim deponowane listy J. Milakovića su w literarnym archiwje Pomnika narodneho pismowstwa w Praze, hdžež – kaž z dźiwom – dobu nacistiskeje okupacije Čěskosłowakskeje přetra. A. Muka, kotryž zemře 1932, bě swoje zawostajenstwo mjenujcy Čěskosłowakskej zawostajil – na jednym boku jako džak za dokónčenje swójeho najwjetšeho rěčespytného džěla, „Słownika dolnoserbskeje rěcy a jeje narěcow“, na druhim boku w straše před nastupacym nacistiskim režimom w Němskej, kotryž by wobšěrne słowjanske listowanje prawdžepodobnje zničil. W Mukowym zawostajenstwu je 57 Milakovićowych listow. Muka korespondowaše serbsce a Milaković chorwatsce. Jenož za čas Přerņeje swětoweje wójny dyrbjestaj cenzury dla wobaj němsce pisac.

Po sposrědkowanju kontakta orientowaše so J. Milaković w prašenju Łužicy a Serbow přewažnje jenož hišće na A. Muku. Mjez A. Černym a J. Milakovićom běše centralna tema čěska, ewentualnje chorwatska literatura, wo kotrejž informowaštaj wobaj w „Słowjanskim Přehledze“ abo w Sarajewskej „Nadže“. A. Černý tež wjele přeložowaše, a to wosebje basnje S. S. Kranjčevića, kotrehož přeložki wuńdžechu we wobłuku edicije „Swětowa poezija“ w l. 1911, kotruž wudawaše Čěska akademija wědomosćow. Recensije na tute wudaće běchu přewažnje pozitiwne a S. S. Kranjčević bu samo hódnoćeny jako najlěpši swětowy basnik swójeje doby (List A. Černeho J. Milakovićej z 30. hodownika 1911, LPJM, HAS). Na druhej stronje spřihotowa Milaković antologiju słowjanskeje poezije z titulom „Iz slawenskih lugowa“ (Ze słowjanskich łuhow) z l. 1909, kotraž wobsahowaše 62 pokazkow poezije wot 28 čěskich a słowakskich basnikow. Najsylńišo zastupjeny – z 13 basnjemi – běše Jaroslav Vrchlický. Z dalších znatych mjenow móžemy mjenować na př. Josefa Václava Sládeka, Adolfa Heyduka, Julija Zeyera, Svatopluka Čecha, Vítězslava Háalka, Jana Neruda, Jakuba Arbesa, a Elišku Krásnohorsku. Słowakška poezija je zastupjena ze Swetozarjom Hurbanom-Vajanskim, Andrejom Sládkovičom a Pavolom (Országhom) Hviezdoslavom. Nimo čěskeje a słowakškeje poezije namakamy tu serbski wurězk Jakuba Barta-Ćišinskeho, ruski Aleksandera Sergejewiča Puškina, pólski Bronisława Teodora Grabowskeho a skónčnje słowjenski Otona Župančiča (MILAKOVIĆ 1909).

We wosobinskich naležnosćach jewješe so w listowanju Černeho husto jeho hluboke čłowjeske začuće. Jara so starosći wo Ivanu Višnju (Višnicu), džowku S. S. Kranjčevića a E. Kranjčevićoweje, kotraž běše hakle sydrom lět stara, jako w l. 1911 wosyroći. Černý Milakovića často prošese, zo by jeho informował wo tym, kak so Višnicy wjedže. Přez Milakovića sćelesje jej tež pjenjezy, kotrež bě Černý z předawanjom čěskich přeložkow S. S. Kranjčevića zaslužil (List A. Černeho J. Milakovićej z 2. rózownika 1912, LPJM,

HAS). Černý zarjadowa nimo toho w l. 1913 pjenježnu zběrku za natwar pomnika za S. S. Kranjčevića. Jenož wuwzaćnje dótkaje so listowanje politiskich resp. narodnych problemow. Černý wumjetowaše Milakovićeju na př. nadměrnu kritiku napřečo Južnym Serbam. Prócowaje so jeho přeswědčić, zo bychy so Južni Serbja a Chorwaća wzajomnje spěchowac měli a zo su chcyjo nochcyjo prosće jedyn narod (List A. Černeho J. Milakovićeju z 11. smažnika 1913, *ibid.*).

Zrudnje klinči listowanje za čas Prěnjeje swětoweje wójny. Syn Milakovića, Ivica, dósta so hnydom spočatk wójny do ruskeho zajeća, bórže dyrbješe tež młódši syn Branko do wójska. Černý prócowaje so Milakovića změrowac, zo wšo zawěsće derje skónči, a naspomni, zo je tež syn čěskeho spisowacela A. Jiráseka na fronće (List A. Černeho J. Milakovićeju z 24. smažnika 1915, *ibid.*). Ivica drje so po wójnje z ruskeho zajeća strowy nawróci. Swoju mać, kotraž bě kónc wójny zemřěła, pak wjace njewuhlada (List A. Černeho J. Milakovićeju z 22. jutrownika 1918, *ibid.*). Za čas wójskeho konflikta publikowaštaj wobaj skerje zředka. Černý pytaše wuček w pisanju wótcinskich basnjow.

Po wójnje džěłaše A. Černý w diplomatiskjej službje a prócowaje so dale wo propagowanje słowjanskeje jednoty. Na měrowej konferency we Versaillesu mj. dr. Serbow zastupowaše. Milaković so zaso Serbam wěnowaše. Bohužel ćerpješe hižo strowotnych problemow dla, kotraž bě jemu nadměrna korpulentnosć zawinowala. Syn Milakovića, Ivica, studowaše w Praze medicinu a běše často z hosćom w swójbje Adolfa Černeho (List A. Černeho J. Milakovićeju z 3. nalětnika 1919, *ibid.*).

Listowanje A. Muki a J. Milakovića njebě tehdy hižo tak prawidłowne. Běchu lěta, hdyž sej ani rjadki njewuměništaj (na př. 1902, 1919). Muka a Milaković so nažel ženje wosobinsce zetkałoj njeběštaj. Kaž horjeka hižo naspomnjene, bě jimaj listowy kontakt A. Černý sprosředkował. Předmjet jeju listowanja běchu hłownje próstwy a přeća. Milaković prošeše Muku často wo serbske knihi, časopisy a słowniki, ale tež wo biografiske podaća za spisanje monografije wo Muce (Listaj J. Milakovića A. Muce ze 7. winowca a 20. hodownika 1900, PAM, LA PNP). Ta wuńdze w Zagrebje 1907 (MILAKOVIĆ 1907). Muka zaso prošeše wo wjetšu propagaciju serbskeje problematiki w južnosłowjanskim wobswěće a tež wo financielne srědki a organizowanje pjenježnych zběrkow za Maćicu Serbsku a za rozwiće serbskeje kultury (Listaj A. Muki J. Milakovićeju z 12. winowca a 9. nazymnika 1900, LPJM, HAS). So wě, zo informowaše Muka wo Milakovićowych aktiwitach w serbskich periodikach. Milaković namaka w Muce empatiskeho přećela, kotryž bóle strózbje na słowjansku wzajomnosć hladaše. Milaković móžeše so tak wotewrjenje wuprajec k narodnostnym a tež politiskim poměrám w tehdyšej Bosniskej a na Balkanje. W listowanju zasudžowaše serbiske ambicije w Balkanskich wójnach, ale tež atentat w Sarajewje na arcywójvodu Franca Ferdinanda (List J. Milakovića A. Muce z 20. pražnika 1914, PAM, LA PNP). Njeměješe ani z nastaća Juhosłowjanskeje wulku radosć. Ale tute wobmyslenja Južnych Serbow dla njebě móžno Černemu napisać, přetož tón by jemu hnydom porokował a jeho w duchu južnosłowjanskeje jednoty wobliwować spytał. Tež z tutej přičiny so Milakovićeju serbski rěčespytnik zespodoba.

Na spočatku juwelěr a časnikar z Łužicy, Mikławš Šořta, Milakovićeju ze serbsčinu pomhaše. Wón bě so w Sarajewje ze swojej italskej žonu, pochadźacej z Venediga, zasydlił. Dom Šořty bě do Prěnjeje swětoweje wójny zetkawanišćo Serbow, kotřiž tute balkanske město wopytachu. To běše na př. swak Arnošta Muki, Jan Awgust Kerk (1865–1938), kotryž wo swojim pućowanju do Bosniskeje reportažu „Pječ dnjow w Sarajewje“ napisa. Pozdžišo zamó – hižo na zakładze słownikow, kotraž bě jemu Muka póstal – sej serbske listy sam přeložic (SCHOLZE 1998: 229). Z tym, zo Muka juhosłowjansku chor-

watšćinu rozumješe, měješe z korespondowanjom mjenje problemow, přetož jeho přenja žona běše Južna Serbowka z Banata, kotruž bě na studiju w Lipsku zeznał (PÁTA 1932/33: 53). Kaž hižo naspomnjene, staj sej za čas Přenjeje swětoweje wójny němsce dopisowaloj. Muka bu po wójnje zasudženy na štyri měsacy jatby dla skutkowanja přećiwo statej. Po tym zo bě z jatby pušćeny, steješe pod dohledom němskeje policije, tak zo dyrbješe dale němsce pisać. Po tym, zo bu jemu wot l. 1920 dowolene, do Čěskosłowakskeje jězdzić, pisaše Milakowicej z tutoho, jemu přecělskeho kraja zaso serbsce (PETR 1978: 40).

Do kónca swojeho žiwjenja napisa Milaković hišće tójšto popularizowacych nastawkow wo Serbach, zwjetša w periodikach „Jugoslavenska Njiva“, „Prosvjeta“ a „Savremenik“.

Josip Milaković zemrě njenadžicy na infarkt wutroby 4. žnjenca 1921 a bu w ródnym Samoborje pochowany. Jeho zapadosłowjanskej přećelej wuzběhnyštaj we swojich nekrologach jeho wuznam a zaslůžby wo popularizowanje čěskeje respektiwne serbskeje kultury a wo rozwiće čěsko-serbsko-chorwatskich počahow. Wo smjerći Milakovića informowaštaj nimale runočasnje Adolf Černý w periodikomaj „Złota Praha“ a „Čas“ a Arnošt Muka w „Serbskich Nowinach“. Nadrobnje so žiwjenju a džětu J. Milakovića w swojich nekrologach wěnowaštaj. Nekrolog Adolfa Černého wuńdže 22. poźnjenca 1921 w rubrice „Beseda“ dženika „Čas“. Nekrolog zakónči wón mj. dr. ze słowami: „My Čechoslováci jsme mu velmi zavázáni. Byl po několik desetiletí nadšeným prostředníkem mezi naší literaturou a bratry Charváty. Zaslужuje za to wděčné naší paměti, v níž jej zachováme.“ (My Čechosłowakoj smy jemu tójšto dolžni. Wjele lětdžesatkow bě zahority posrědkowar mjez našeje literatury a literatury chorwatskich bratrow. Za to zasłuža sej naše džakowne spominanje, w kotrymž jeho wobchowamy). A. Muka wozjewi swój nekrolog w Časopisu Maćicy Serbskeje, kotryž zakónči w podobnym duchu: „A Josipej Milakowicej wostanje zakhowane čestne město mjez přećelemi lužiskich Serbow w stawiznach słowjanskeje wzajomnosće“ (MUKA 1921: 61).

Wujasnjenje skrótsenkow

AV ČR	Archiv Akademie věd České republiky
HAS	Historijski arhiv Sarajevo
LA PNP	Literární archiv Památníku národního písemnictví
LPJM	Literární pozůstalost Josipa Milakoviće
PAČ	Pozůstalost Adolfa Černého
PAM	Pozůstalost Arnošta Muky

Žórła a literatura

Archiwne žórła

Archiv Akademie věd ČR: Pozůstalost Adolfa Černého (Zawostajenstwo Adolfa Černeho)

Literární archiv Památníku národního písemnictví – Praha: Pozůstalost Arnošta Muky (Zawostajenstwo Arnošta Muki)

Historijski arhiv Sarajevo: Literární pozůstalost Josipa Milakoviće (Literarne zawostajenstwo Josipa Milakovića)

Ćišćane źórła

ČERNÝ, Adolf, 1921: Za Josipem Milakovićem, w: Čas, 222. S. 2–4.

KARPATSKÝ, Dušan, 2014: Listář. Praha.

MILAKOVIĆ, Josip, 1907: Dr. Ernest Muka. Prilog poznavanju lužičko-srpske književnosti, Zagreb.

MILAKOVIĆ, Josip, 1909: Iz slavenskih lugova. Zagreb.

MILAKOVIĆ, Josip, 1912: Jedan naš prijatelj (Adolf Černý), Sarajevo.

MILAKOVIĆ, Josip, 1930: Moja autobiografija, in: Napredak, S. 197–202.

MUKA, Arnošt, 1921: Josip Milaković, in: Časopis Maćicy Serbskeje, s. 59–61.

PÁTA, Josef, 1932/33: Prof. dr. Arnošt Muka a Jihoslované, in: Československo-jihoslovanská revue, 1932/33, s. 52–55.

PETR, Jan, 1978: Arnošt Muka. Budyšin: LND.

SCHOLZE, Dietrich, 1998: Stawizny serbskeho pismowstwa 1918–1945. Budyšin.